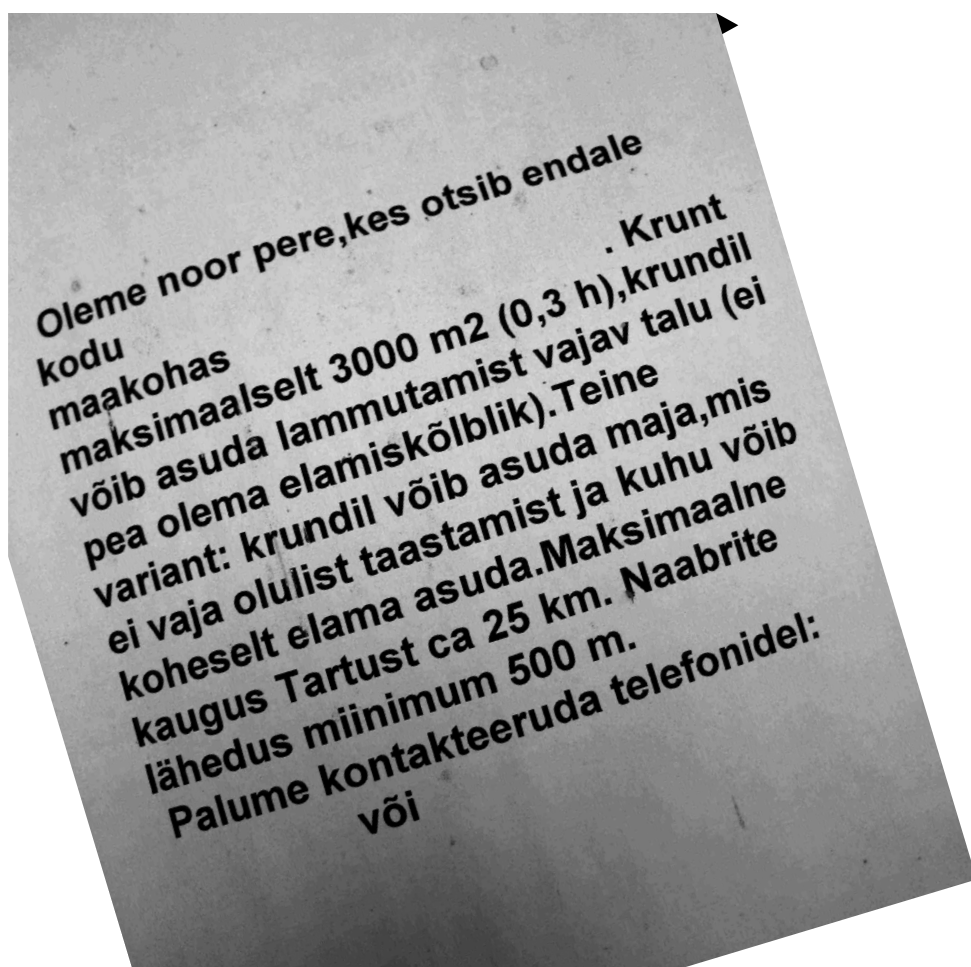

Foto: Kristi Grišakov

KAHEKÕNE RUUMIST: MÕNED HOIAKUD JA ARUSAAMAD

Eesti Koostöö Kogu projekt „Riigipidamise kava” kutsus Linnalaborit kaasa mõtlema selle üle, millist riiki me tahame ja endale lubada saame. Nõnda, et riik oleks selline, kus inimestel on hea elada ja elu toetav masinavärk on õhem ning selgem.

Meie ülesanne on tegeleda ruumi ja kogukonna teemadega. Järgnev vestlus on arutelu algus, kus iseenda jaoks lahti harutada ruumiga seonduvad murekohad, kinnistunud arusaamad ja hoiakud meie ruumikäsitluses. Nii meie riik kui meie eluruum esindavad eelkõige meile olulisi väärtusi ja nende kaudu seda, kes me tegelikult oleme ja milliseks me saada soovime. Proovime vaadata kaugemale kosmeetiliste täitesüstidena mõjuvatest hetkelahendustest ja alustada ikkagi rakutasandilt, kus on peidus meie elukeskkonda kujundavad tüviväärtused ja vääritimõistmised. Ainult läbi nende sõnastamise ja mõistmise saab tekkida selgem ja sisukam lähteülesanne, mis võimaldaks uut (ruumi)tulevikku avatumalt ette kujutada.

Dialogi peavad Kristi Grišakov ja Kadri Koppel

ERAOMAND

Kristi: Koolihariduse kõrval tulevad paljud meie käitumismallid lapsepõlves kogetust ja kogetu hilisemast defineerimisest positiivse või negatiivseks. Kes kasvab üles suure aiaga eramajas, soovib sageli ka oma lapsi sellises keskkonnas kasvatada. Mõne jaoks aga oli eramajaga kaasnevat lisakohustusi nii palju, et tulevikus otsustatakse mugavama kesklinnakorteri kasuks. Sageli me ei seleta ega analüüsi sedalaadi isiklike normide kujunemist. Miks meil tegelikult on kinnisidee elada perekonda luues aiaga eramajas või miks peaks linnakorteriile lisaks omama ideaalis ka suvekodu? Võibolla oleks meie elustiili ja tulevikutrende arvestades parem hoopis mõni teistsugune lahendus?

Samas ei ole Maslow püramiidi tipus olijatele (need kellele ellujäämise põhivajadused nagu toit ja turvalisus täidetud) kodu enam ammu vaid praktiline ja vajadusest tingitud varjualune. Kodu näitab meie kuuluvust ja positsiooni ühiskonnas, selle suurus, välimus ja asukoht annavad tähelepanelikule vaatajale esialgse mulje meie väärtustest ja elustiilist. Nõnda on erinevatel perioodidel uute koduotsijate hulgas moes erinevad trendilinnajaod (hetkel näiteks puitasumid nagu Kassisaba või Kalamaja) ja erinevad arhitektuurstiilid (nt neofunktsionalistlike villade eelistus eestlastest uusedukate puhul). Läbi oma elukohavaliku positsioneerime me end nii geograafilise kui ka ideoloogilise kogukonna liikmena.

Peale mõne kogukonnaga liitumist (nt kortermaja ja/või naabruskonnaga), algab enda positsioneerimine indiviidina taas. Tõsi küll, juba märksa väiksemal skaalal. Nüüd hakkavad põrkuma elustiili- ja maitseerinevused, mis väiksemas keskkonnas hästi silma hakkavad. Hakatakse reguleerima kogukonna üldist ilmet ning tekkinud ebakõlasid lahendama. See kõik on meie praeguse demokraatliku ühiskonnakorralduse juures täiesti normaalne. Ainuke vahe võrreldes lääneriikidega seisneb selles, et nemad on seda mitukümmend aastat rohkem harjutada saanud ja seetõttu on ka kohustuste-vastutuse tasakaal veidi rohkem saanud paika loksuda.

Kuna Eesti kontekstis on kodu mõiste laienemine välja poole oma toaseinu ja aiapiirideid suhteliselt uus ja veel mõnevõrra harjumist vajav olukord, võib täheldada kahte suuremat vastutusvaldkonda, mis laiemat arutlust vajaksid. Esiteks see, kuidas me võimaldame kooseluviise, mis individuaalseid erinevusi ja eelistusi peaksid vooruseks, mitte kohitsemist vajavaks paheks. Teiseks see, kuidas me oleme võimelised vastutama veel laiema eluruumi eest kui meie kodu või ühistu territoorium.

Nii kooselu viiside võimaldamise kui ka ruumivastutuse puudujäägid on ajalooliselt seotud nõukogudeaegse ruu-

mikorraldusega, mis kõikus ülima karmuse ja ükskõiksuse vahel. Kommunaalkorteri elu oli pealesunnitud ja paljude jaoks pideva enesekehtestamise ning ebakindluse lahingutand. Koridorides aga laius kahtlasest kontingendist ja kassitädidest mõjutatud eikellegimaa, mille eest ei olnud mõtet üritadagi vastutust võtta.

Praegu toimuv on otsene vastureaktsioon toleaegele olukorrale, mistõttu taasleitud eraomandist voolitud puuslik ja kortermajade ühisruum on kontrollitud sõjaväelise karmusega. Otsime endiselt abi keelavatest reeglitest ja seadustest, mitte omavahelistest kokkulepetest, mis korruse, koridori, ühistu või piirkonna kaupa võiks vastata elanike soovidele.

Saksamaa korteriühistutes on näiteks esmapilgul kõik võimalikud ja võimatud asjad reguleeritud ja isegi vaibakloppimisajad paika pandud. Samas kehtivad igapäevaelus peamiselt elanike omavahelised kokkulepped. Igasugused reeglid on kirjutatud suhtlemisvõimetutele jobudele. Nendele, kes naabriga kokkuleppele saavad, on kõik lubatud. Meil lähtutakse ruumikorralduslikes küsimustes endiselt „oma tuba, oma luba” põhimõttest, mis tähendab, et iga eraomanik tegeleb ainult oma koduga ning mitte sellega, kuidas see kodu sobituks suuremasse konteksti ja selle elamisväärsust tõstaks.

Kadri: Olen nõus, et inimese elukeskkond ei piirdu ainult kodu seintega. Ruum ümbritseb meid kõikjal ja mõjutab meie enesetunnet, elustiili ja tarbimisharjumusi. Koduse sisekliima (ma ei räägi õhu kvaliteedist) loob paljuski see, milline on korteri või maja planeering. Näiteks see, kas rõhk on jagatud või privaatsel ruumil. Kui magamistoad on väikesed magamise ruumid, veedab pere rohkem aega ühisel suurel toas. Suured magamistoad seevastu soodustavad eraldi olemist. Sarnane loogika kehtib ka linnaruumis. See, kuidas me linnas liigume, töö- ja toidupoes käime, oleneb ühelt poolt kodu asukohast ja vahemaadest, ent samuti ka tänavate ja transpordi korraldusest. See, kas ühistransport või kergliiklustee viib sind kodust soovitud sihtpunkti, mõjutab liikumisviisi valikut ning liikumisviisi valik omakorda mõjutab seda, kus igapäevaseid sisseoste teeme. Tervikpildi sellest, milline on meie elukeskkond, saame kokku siis, kui liidame oma kodu juurde ka kõik need sise- ja väliruumid, mida igapäevaselt kasutame.

Kristi: Elukorralduse ja -keskkonna üle otsustamisel tunduvad eestlased olema üks praktilise meelega rahvas ja see annab tooni ka ruumilise tervikpildi kujundamisel. Multifunktsionaalsust kiidetakse taevani töötaja või nutiseadme puhul, kuid millegipärast ei laiene see ruumi-korraldusele. Tänav on mõeldud liikumiseks, pargid ja metsatukad on mõeldud sportimiseks, väljakud on mõeldud kontsertideks ja paraadideks. Mingisugused vahepealsed ja multifunktsionaalsed variandid tunduvad

KAHEKÖNE

ilmselgelt kahtlastena. Ainuke niisama olemise koht on sinu isiklik kodu ja ka seda ainult juhul, kui kodutööd on tehtud ja naaber ei näe.

Ma olen veidi väsinud nendest „eraomand on eestlasele püha asi” iganenud põhjendustest. Eraomandi puutumata õigustusena tuuakse välja erinevaid piinarikkaid hetki meie ajaloost (ristiusustamine, mõisaorjus, kollektiviseerimine jne), mil eraomand meilt vägivaldselt ära võeti ja mis veelgi hullem, mil olime sunnitud seda võhivõrastega jagama. Ning see ongi traumeeriv, sest inimene, nagu ka teised loomariigi esindajad, on oma territooriumi suhtes äärmiselt tundlik olend. Me märgistame oma maad, ärritume, kui seda ilma meie teadmata läbitakse. Samas kaasneb iga territooriumi omanisega selle hoidmise vastutus. See vastutus ehk iga territooriumi valdaja kohustused on aga märksa ebaselgemad kui territooriumiga kaasnevad õigused. Me võiksime vähem aega kulutada aedade ehitamisele ning kohtuvaidlustele ja rohkem aega selgitavale diskussioonile, miks tasub oma ruumi teistega arvestavalt kasutada ja mis kasu sellest ühiskonnale laiemalt saab tõusta.

TEADLIKKUS JA KAASAMINE

Kristi: Nagu võis lugeda ka paljudelt sellesügisestelt valimisplakatil, võrduvad linnaplaneerimisküsimused ja elukeskkonnaga tegelemine sõnadega lasteaed, koolide renoveerimine, tänavate remont, tunnel ja kahetasandiline ristmik. Küsimus, kuidas liiguvad jalakäijad, jäetakse sujuvalt tagaplaanile.

Kadri: Just, aga jalakäijad ongi kõik need koolilapsed, kelle koole innuga renoveeritakse ja need samad emad oma lapsevankrites maimukestega, kellele riik on võimaldanud 18-kuuse emapalga eesti iibe toetuseks. Samuti on jalakäijateks pensionärid, kelle toimetuleküküsimust puudutamata ei möödu ühedki valimised ning kellele sünnipäevaks linnapea tervitus koos peolaua toetusega saadetakse. Ent see, et jalakäijate grupi – rääkimata liikumispuudega inimeste – igapäevane linnas ringiliikumine oleks mugav, ei ole veel kahjuks poliitilisse diskussiooni jõudnud.

Üldine teadlikkuse tõstmine sellest, kuidas meie isiklik heaolu, elukeskkond, linnaruum ning majanduslikud, sotsiaalsed ja kultuurilised protsessid on omavahel seotud, võiks olla üks olulisi teemasid, mis annaks poliitilisele debatile sisukust. Ruumist kui laiendatud elukeskkonnast teeb arusaamise keeruliseks asjaolu, et ruum ei ole konkreetne, üheselt mõistetav objekt, vaid pigem ajas arenev, protsessiline nähtus. Üks mis kindel – linnaruum ei ole pelgalt kinnisvaraarendajate, linnajuhtide, arhitektide ja planeerijate mängumaa. Linnaruum on osa iga linlase elukvaliteedist ning läbi ruumi kasutamise, eluviisi

ja tarbimiskäitumise osaleb igaüks oma elukeskkonna loomises.

Vähem teadlikkust mõjutab ka asjaolu, et terviklikku lähenemist ruumile ja ruumi arengu teemadele ei kohta haridussüsteemis. Erinevatest ruumi tahkudest räägitakse küll mitmes õppeaines: geograafias, ajaloo, ühiskonnaõpetuses, võõrkeele tundides, arvutiõpetuses, kus puudutatakse erinevaid ruumi dimensioone nagu loodus, inimeste loodud süsteemid, kultuuriruum, virtuaalne ruum jpm, ent ometi ei tähenda see head informeeritust, kuivõrd teadmised ruumist on ainete ja diskursuste vahel killustunud.

Kristi: Praeguse ruumipoliitika heaks näiteks on ka koolimajad ise. Koolide kordategemine tähendab enamikel juhudel funktsionaalset euroremonti, pastellvärvides seinu, traataiaga ümbritsetud staadionit ja pisikest murulappi koolimaja ümber. Kuidas annab koolimaja sisearhitektuur ja seda ümbritsev välisruum edasi just selle koolipere identiteeti ja kohalugu? Kahtlen, kas pastelltoonid seda üksi suudavad. Kas õpilased saavad ka otsustada, millist mööblit, puhkenurki ja mänguvahendeid nad sooviksid ja kuhu kohta? Lastes õpilastel koolile uue ilme andmisel kaasa lüüa, tekiks ka neil koolimaja ning selle ümbruse suhtes teatav omanditunne. Võimaldades noortel oma elukeskkonna kujunemisel osaleda, tekitatakse neis tunne, et ka nendel on vastutus ja võimalus asju oma kodukohas muuta. Mida rohkem on meil tunne, et meist ja meie pingutustest midagi oleneb, seda meelsamini jääme tulevikus sellesse paika elama.

KVALITEETNE RUUM

Kristi: Aga mis edasi, küsib praktilise meelega eesti inimene. Tore küll, et ruum nii oluline on, kuid mida olukorra parandamiseks välja pakutakse. Valetame, kui ütleme, et meie teame vastust, milline see tore ja kvaliteetne ruum olema peaks. Enne meid on palju linnaplaneerijaid, arhekte ja muidu teadajaid inimesi otsinud ideaalse ruumi ja linna valemit, kuid midagi ühest ja määravat pole neist keegi avastanud. Mille alusel siis teha ruumi puudutavaid otsuseid, mis ruumiprotsesse vajalikul määral toetaksid, kuid ei tooks kaasa muutuseid, millega me 30 aasta pärast enam kuidagi rahul ei ole?

Kadri: Ma arvan, et viimasele küsimusele vastuse leidmiseks on nii mõnedki väärtused ja praegused toimimised üle vaadata. Paljud olulised teemad (nt energia, transport, digitaalsed tehnoloogiad) väärivad süvenemist ja laiemat arutelu. Ent esmalt, et üldse oleks võimalik mingeid otsuseid adekvaatselt teha, tuleks maha jätta senised hoiakud ja mõtestada puhtalt lehelt avaliku ning poolavaliku ruumi roll ühiskonnas (sealjuures küsimus avaliku ja isikliku ruumi suhtest) ja sellega seotud vastutus.

KAHEKÖNE

Kristi: Jah, meil pole tõesti olnud senini laiemat sisulist arutelu avaliku ja poolavaliku ruumi ja sellega kaasneva vastutuse jagamise üle. Kas avalik ruum on selle haldaja (ehk siis riigi või omavalitsuse mure) ja privaatne ruum vaid selle omaniku mure? Kelle mure on siis poolavalik ruum nagu hoovid, käigud, tänavad, platsid, kus erinevate omanike vastutusala ristuvad? Poolavalik ruum ja selle tekitamine privaatse või avaliku ruumi ajutise ümberprogrammeerimisega on ka üks hetketrende, mis on arhitektuursetes ja/või programmilistes lahendustes võtnud küllatki erinevaid ilmeid.

Üheks selle trendi vedajaks on kindlasti piirkonnafestivalid, mis üritavad kõikvõimalikel viisidel nihutada avaliku ruumi piire ja kaasata eraomandis olevat ruumi ajutiselt avaliku ruumi hulka. Nõnda tekitatakse vähemalt ajutiselt poolavalik ruum (tänavakontserdid, hoovikohvikud, korteripoekesed jne) mida kontrollib küll eraomanik, kuid kuhu kõik on oodatud ja lubatud. Pärast festivali taastub küll näiliselt algne olukord, kuid tasapisi harjuvad inimesed aktiivsemalt kasutama ka hoovikesi, platse ja tänavaid millegi enama kui lihtsalt transpordikoridorina. *Restaurant Day* ja erinevad kodurestoranide algatused tegelevad ka privaat sfääri õmbluste lahtiharutamise, lubades võõraid mitte ainult hoovi, vaid isegi oma koduseinte vahele. Mõnes linnaosas (nt Helsingi Kallios) on koduõhtusõõgid igapäevase elukorralduse osaks, hoides kevadsuviste kogukonnafestivalide fiilingut õhus aasta läbi. Formaadi mõttes on see naabruskonna versioon saatest „Õhtusöök viiele”, kus sina lood toidud, teema ja meelelahutuse. Registreerida võivad ennast kõik soovijad, kuniks kohtade arv on täis, lisandub ka pisike pileti hind, mis katab võõrustaja söögi- ja joogikulu. Nõnda ongi juhtunud, et õhtusööke müüakse välja kui sooje saiu, aga asi ei ole toidus, vaid koduses miljöös ja võimaluses oma naabruskonnast uusi sõpru leida.

Kadri: Ruumi, nii avaliku kui privaatse, mitmekesisem kasutamine võib olla viis, kuidas end ümbritseva keskkonnaga suhestada. See loob omakorda huvi ümbritsevas ruumis toimuva vastu ja ehk ka suurendab vastutustunnet ja empaatiat.

Kristi: Vastutustunnet ja empaatiat ei saa tekitada ainult karmide reeglite ja vitsahirmuga. Kõik need ruumilised kinnismõtted, millest me rääkinud oleme, on paljuski seotud täisvereliseks kodanikuks kasvamisega. Kodanikepoolse vastutuse puudumisest tekkivad probleemid (nt maksudest kõrvalehoidmine) mõjutavad allhoovusena ju kogu meie riigi toimimist. Meie igapäevases eluruumis joonistuvad need lihtsalt palju selgemalt välja näiteks kole- ja jokkarhitektuuri, tarastamise ning vandaalitsemise näol. Ruum on ja peab olema kodaniku ja riigi ühine vastutusala ja sidekude. Nii riigi kui ka kodaniku seisukohast tähendab see vastutuse must-valge jagunemise ümbermõtestamist. Must-valge mõtlemine tähendab kahte polaarsust, mis toimetavad teineteisest eraldiseisvalt – eraomanik oma eraomandiga ning riik või omavalitsus oma kontrollitava alaga. Siia maani on mõlemad osapooled justkui omaette toimetanud ja püüdnud teineteise asjadesse mitte oma nina toppida. Tulevikus aga oleks vaja näha rohkem värve kui ainult must (riik vastutab) ja valge (mina vastutan) ning liikuda mõlemapoolselt värvilisemate, paindlikumate ja uuenduslikumate (ruumi)lahendusteni.

Täpselt sellisest mõtlemisest lähtume me ka edaspidi „Riigipidamise kava” ruumilahenduste väljatöötamisel. Meie edasisest tööprotsessist ja konkreetsematest tulevikulahendustest annavad aimu juba järgnevad seotud kirjutised, mis tegelevad ruumitrendide ja tulevikustsenaariumidega.

KADRI KOPPEL ON LINNALABORI KONSULTANT JA PROJEKTIJUHT, KES ON LÕPETANUD TALLINNA ÜLIKOOLI LINNAKORRALDUSE ERIALA MAGISTRIÕPPE. KADRI ON KA LEKTOR *ESTONIAN BUSINESS SCHOOLIS*, KUS LOEB KURSUST JÄTKUSUUTLIKUST ARENGUST. HETKEL ON KADRI KANADAS PRAKTICAL, KUS UURIB VANCOUVERI LINNA SÄÄSTVA ARENGU STRATEEGIAID.

KRISTI GRIŠAKOV ON AALTO ÜLIKOOLI MAAKASUTUSE PLANEERIMISE JA LINNAUURINGUTE INSTITUUDI DOKTORANT. TEMA DOKTORITÖÖ TEGELEB KAKSIKLINNADE VAHELISE JAGATUD INFORUUMI STRATEEGILISE PLANEERIMISEGA. EELNEVALT ON TA LÕPETANUD BA EKA KUNSTITEADUSE ERIALAL JA OMAB EUROOPA LINNAKULTUURI MA KRAADI. ELANUD JA ÕPPINUD PIKEMAT AEGA HOLLANDIS, SAKSAMAAL, BELGIAS, SUURBRITANNIAS JA SOOMES. HETKEL TÖÖTAB TA TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOLIS MAASTIKUARHITEKTUURI LEKTORAADI JUHATAJANA NING ON RUUMIKONSULTATSIOONIBÜROO VÄIKE VASAK KÄSI ASUTAJA.